

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кафедра економіки та фінансів

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКО-ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З ДИСЦИПЛІНИ «ПОТЕНЦІАЛ І РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА»
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
економічного факультету
спеціальності 051 «Економіка»
денної і заочної форми навчання

Херсон – 2020

УДК 65.016.

Затверджено на засіданні кафедри економіки та фінансів (протокол № 1 від 28 серпня 2020 р.).

Затверджено методичною комісією економічного факультету (протокол № 1 від 17 вересня 2020 р.).

Рецензенти: д.е.н., професор Мохненко А.С.

д.е.н., професор Морозов Р.В.

Розробники: к.е.н., доцент Петрова О.О.

асистент Ярмоленко В.В.

Петрова О.О., Ярмоленко В.В. Методичні рекомендації до семінарсько-практичних занять з дисципліни «Потенціал і розвиток підприємства» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» денної і заочної форми навчання. Херсон: ХДАУ, 2020. 40 с.

© Петрова О.О., 2020

© Ярмоленко В.В., 2020

ВСТУП

Перехід України до ринкових відносин спричинив глибинні соціальні й економічні зміни, які вимагають оновлення системи управління народним господарством. Зросла потреба підготовки економістів які б на сучасному рівні володіли фундаментальними і спеціальними знаннями з пошуку можливостей успішного довгострокового функціонування суб'єктів господарської діяльності, механізму формування таких можливостей та їх оцінки. Важливими засобами підготовки їх є вивчення навчальної дисципліни «Потенціал і розвиток підприємства»

Мета: формування системи теоретичних знань і практичних навичок про сутність, формування та конкурентоспроможність потенціалу підприємства та методи його вартісної оцінки.

Завдання дисципліни:

- вивчення новітніх методів і засобів ефективного формування потенціалу підприємства, забезпечення його конкурентоспроможності в сучасних умовах господарювання;
- набуття практичних навичок оціночної діяльності як необхідної складової раціонального управління формуванням та розвитком потенціалу підприємства.

Предмет дисципліни - процеси і методи формування та оцінювання потенціалу підприємства.

Об'єкт дисципліни - потенціал (ресурси) підприємства (фірми).

В результаті вивчення, дисципліни студент

Повинен знати:

- теоретичні підходи про визначення, формування потенціалу підприємства та його конкурентоспроможності;
- методи оцінки трудового потенціалу;
- методи оцінки вартості бізнесу.

Повинен вміти:

- визначати показники використання потенціалу підприємства;
- провести вартісну оцінку ресурсів підприємства та визначати вартість бізнесу.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	сем.	інд.	с. р.	л		п	сем.	інд.	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістова частина 1. Теоретичні і методичні основи формування потенціалу підприємства												
Тема 1. Потенціал підприємства: сутність, структура, моделі.	10	2	-	2	-	6	13	1	-	1	-	12
Тема 2. Формування потенціалу підприємства.	12	2	-	2	-	6	13	1	-	1	-	12
Тема 3. Конкуренентоспроможність потенціалу підприємства.	12	2	2	2	-	6	16	2	2	-	-	12
Тема 4. Теоретичні основи оцінювання потенціалу підприємства.	12	2	2	2	-	6	15	1	-	2	-	12
Тема 5. Методичні основи оцінки потенціалу підприємства.	12	2	2	2	-	6	16	1	1	2	-	12
Разом за змістовою частиною 1	58	10	6	10	-	30	73	6	3	6	-	60
Змістова частина 2. Оцінка сукупного потенціалу підприємства та його складових												
Тема 6. Оцінка вартості земельних ділянок, будівель і споруд.	12	2	2	2	-	6	18	2	2	1	-	12
Тема 7. Визначення вартості машин і обладнання.	12	2	2	2	-	6	17	1	2	1	-	12
Тема 8. Оцінка вартості нематеріальних активів.	10	2	2	2	-	6	14	1	-	1	-	12
Тема 9. Трудовий потенціал підприємства та його оцінювання	14	4	2	2	-	6	15	2	-	1	-	12
Тема 10. Оцінка вартості бізнесу (сукупного потенціалу підприємства)	14	4	2	2	-	6	13	-	1	-	-	12
Разом за змістовою частиною 2	62	14	10	10	-	30	77	6	5	4	-	60
Усього годин	120	24	14	22	-	60	150	12	8	10		120

ЗМІСТОВА ЧАСТИНА 1

Теоретичні і методичні основи формування потенціалу підприємства

Тема № 1 «Потенціал підприємства: сутність, структура, моделі»

Мета: Опрацювати на практиці методики оцінки вартості потенціалу підприємства і рівня його використання

План

1. Сутнісно-змістова еволюція терміна «потенціал».
2. Сутнісна характеристика потенціалу підприємства.
3. Структура потенціалу підприємства.
4. Графоаналітична модель потенціалу підприємства.

Ключові слова: потенціал, підприємство, підходи до вивчення потенціалу підприємства, виробнича потужність, економічні ресурси, ефективність діяльності, вартість бізнесу, складові потенціалу, графоаналітична модель.

Питання для обговорення

1. Назвіть класифікацію видових проявів потенціалу підприємства.
2. Назвіть характерні риси потенціалу підприємства.
3. Охарактеризуйте блочно-модульну структуру потенціалу підприємства
4. Назвіть видові прояви потенціалу підприємства.
5. Назвіть складові потенціалу підприємства.
6. Охарактеризуйте складові потенціалу підприємства.
7. Особливості графоаналітичної моделі потенціалу підприємства.

Тестові завдання

1. Переклад терміна «потенціал» з латинської мови означає:

- а) резерви
- б) наявні можливості
- в) приховані можливості
- г) запаси

2. Потенціал підприємства - це:

- а) сукупність ресурсів підприємства, що забезпечують досягнення певних результатів підприємства;
- б) сукупність ресурсів і компетенцій, які створюють певний ефект для зацікавлених сторін;
- в) здатність управління забезпечувати досягнення цілей діяльності підприємства за рахунок використання матеріальних ресурсів;

г) можливості системи ресурсів і компетенцій підприємства створювати результат для зацікавлених сторін за допомогою реалізації бізнес-процесів.

3. Потенціал людства — природний, економічний, соціокультурний, психофізіологічний — відносять до класифікації потенціалу:

- а) за елементним складом;
- б) за функціональною сферою виникнення;
- в) за рівнем абстрагованості;
- г) за галузевою ознакою.

4. За сферою реалізації розрізняють потенціал:

- а) зовнішній і внутрішній;
- б) виробничий і фондочий;
- в) ринковий і неринковий;
- г) досягнутий і перспективний.

5. За функціональними напрямками виділяють потенціал:

- а) виробничий, маркетинговий, фінансовий, організаційний;
- б) виробничий, маркетинговий, фінансовий, інфраструктурний;
- в) технологічного персоналу, потенціал основних фондів, фінансовий, організаційний;
- г) фінансовий, виробничий, інформаційний, трудовий.

6. До об'єктних складових потенціалу підприємства відносять:

- а) виробничий, потенціал відтворення, інноваційний, фінансовий потенціали;
- б) науково-технічний, виробничий, потенціал відтворення, інфраструктурний потенціали;
- в) управлінський, маркетинговий, трудовий; виробничий потенціали;
- г) кадровий, науково-технічний, виробничий інфраструктурний потенціали.

7. До суб'єктних складових потенціалу підприємства відносять:

- а) науково-технічний, маркетинговий, потенціал організаційної структури управління, управлінський потенціали;
- б) науково-технічний, виробничий, інфраструктурний потенціал, потенціал відтворення;
- в) трудовий, інфраструктурний, інформаційний, маркетинговий потенціали;
- г) виробничий, маркетинговий, фінансовий, управлінський потенціали.

8. Спроможності підприємства в сфері нововведень характеризує потенціал:

- а) технічний;
- б) відтворення;
- в) інформаційний;
- г) інноваційний.

9. Навички та здібності керівників усіх рівнів управління відбиває потенціал:

- а) маркетинговий;
- б) управлінський;
- в) потенціал організаційної структури управління;
- г) виробничий.

10. Не можна однозначно віднести до об'єктивних чи суб'єктивних складових потенціалу підприємства:

- а) інноваційний потенціал;
- б) фінансовий потенціал;
- в) інфраструктурний потенціал;
- г) маркетинговий.

Теми рефератів

1. Еволюція визначення терміна «потенціал» в економічних дослідженнях.

2. Характерні ознаки та структурні елементи підприємницького потенціалу.

3. Сучасні тенденції розвитку виробничого потенціалу підприємства та його складових.

4. Інфраструктурний потенціал і його місце в сучасному розвитку підприємства.

5. Значення управлінського потенціалу для успішного ведення бізнесу.

6. Діалектика розвитку потенціалу підприємства та підходи до управління ним.

7. Графоаналітичні підходи до опису потенціалу підприємства.

Тема № 2 «Формування потенціалу підприємства»

Мета: Навчитись визначати потенціал підприємства як економічну систему з різних точок зору, ґрунтуючись на ресурсній концепції

План

- 1. Потенціал підприємства як економічна система.
- 2. Загальні засади формування потенціалу підприємства.
- 3. Модель формування потенціалу підприємства.
- 4. Фактори та передумови динамічного розвитку потенціалу.

Ключові слова: Система. Потенціал підприємства як економічна система. Цілісність потенціалу як системи. Ефект синергії. Паретоефективність. Комунікативність потенціалу. Здатність до розвитку. Процес формування потенціалу. Системний підхід до формування потенціалу. Маркетинговий підхід до формування потенціалу. Функціонувальний підхід. Відтворювальний підхід. Нормативний підхід.

Комплексний підхід до формування потенціалу підприємства. Зовнішні фактори формування потенціалу. Внутрішні фактори формування та розвитку потенціалу. Модель формування потенціалу підприємства.

Питання для обговорення

1. Назвіть характерні риси розвитку потенціалу підприємства
2. Дайте визначення потенціалу підприємства як економічної системи.
3. Сутність процесу формування потенціалу підприємства.
4. Назвіть загальні підходи до формування потенціалу підприємства.
5. Основні принципи цільового планування потенціалу підприємства.
6. Охарактеризуйте ефект синергії щодо потенціалу підприємства.
7. Назвіть основні форми прояву ефекту синергії при формуванні потенціалу підприємства.
8. Охарактеризуйте особливості формування потенціалу підприємства в залежності від специфіки підприємницької діяльності.

Тестові завдання

1. Процес ідентифікації та створення спектра підприємницьких можливостей, їх структуризації та побудови певних організаційних форм, задля стабільного розвитку та ефективного відтворення має назву...

- а) удосконалення потенціалу підприємства
- б) формування потенціалу підприємства
- в) стандартизація потенціалу підприємства
- г) структуризація потенціалу підприємства

2. Про яку властивість економічної системи говорить твердження — «Система містить постійно змінювані параметри та характеризується стохастичністю поведінки»?

- а) цілісність
- б) синергічність
- в) унікальність
- г) нестационарність

3. Про яку властивість економічної системи говорить твердження — «Система має можливість протидіяти руйнуючим тенденціям»?

- а) мультиплікативність
- б) адаптивність
- в) протиентропійність
- г) граничність

4. Про яку властивість економічної системи говорить твердження — «Система складається із певної кількості частин»?

- а) компонентність
- б) унікальність
- в) складність

г) граничність

5. Який закон констатує, що для будь-якої системи (підприємства, організації, фірми) існує такий набір елементів, при якому її потенціал завжди буде або значно більше простої суми потенціалів елементів, що до неї входять, або суттєво меншим?

- а) закон розподілу
- б) закон оптимального співвідношення
- в) закон синергії
- г) закон обмеженості ресурсів

6. Економія на операційних видатках за рахунок взаємодії маркетингового, фінансового та логістичного потенціалів — це ...

- а) виробнича синергія
- б) управлінська синергія
- в) операційна синергія
- г) фінансова синергія

7. Економія за рахунок оптимального формування потенціалу організаційної системи управління — це ...

- а) виробнича синергія
- б) управлінська синергія
- в) операційна синергія
- г) фінансова синергія

8. Економія за рахунок змін підходів щодо формування фінансового потенціалу підприємства — це ...

- а) виробнича синергія
- б) управлінська синергія
- в) операційна синергія
- г) фінансова синергія

9. Які з перелічених аспектів діяльності підприємства впливають на процес формування його потенціалу:

- а) ресурсний
- б) галузевий
- в) внутрішньовиробничий
- г) технологічний

10. Які типи закономірностей виокремлюють у системі потенціалу підприємства?

- а) формуючі
- б) регулюючі
- в) стимулюючі
- г) контролюючі

Практичне завдання 1

Згідно з методикою вартісної оцінки розміру складових елементів потенціалу підприємства при його формуванні необхідно розрахувати сукупну вартість потенціалу підприємства за даними звітного періоду.

Таблиця 1

Вихідна інформація для вартісного розрахунку розміру складових елементів потенціалу підприємства

№ з/п	Показники	Одиниці виміру	У базовому періоді	У звітному періоді
1.	Середньорічна вартість основних виробничих фондів	тис. грн..	106485,0	114824,0
2.	Нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень	коеф.	0,15	0,15
3.	Середньорічна вартість оборотних засобів	тис. грн.	32706,0	39476,0
4.	Коефіцієнт витягу продукції із оборотних засобів	коеф.	0,8	0,82
5.	Сумарна вартість нематеріальних активів і земельних ресурсів за експертною оцінкою	тис. грн.	21732,0	24944,0
6.	Середньоспискова чисельність промислово-виробничого персоналу	осіб	7599,0	7590,0
7.	Продуктивність праці у розрахунку на 1 працівника	тис. грн.	13,0	13,8
8.	Товарна продукція у порівняних цінах	тис. грн.	98649,0	104370,0
9.	Фондоозброєність у розрахунку на 1 працівника	тис. грн.	14,0	15,1
10.	Інноваційні витрати	тис. грн.	27200,0	37849,0
11.	Витрати на управління	тис. грн.	5732,1	6890,0
12.	Балансовий прибуток	тис. грн.	27706,0	43720,0
13.	Повна собівартість товарної продукції	тис. грн.	71383,0	74275,0

Таблиця 2

Додаткова вихідна інформація за рік, що є попереднім до базового

№ з/п	Показники	Одиниці виміру	За попередній до базового рік
1.	Продуктивність праці у розрахунку на 1 працівника	тис. грн..	12,0
2.	Фондоозброєність у розрахунку на 1 працівника	тис. грн..	13,0

Теми рефератів

1. Методологія формування, оновлення потенціалу підприємства та його складових.
2. Організаційно-методичні підходи до побудови потенціалу підприємства.
3. Сучасні тенденції розвитку виробничого потенціалу господарюючого суб'єкта.
4. Потенціал відтворення: природа виникнення та напрямки формування.
5. Форми прояву закону синергії при функціонуванні економічної системи.
6. Проблеми формування та перспективи розвитку потенціалу промислових підприємств України.

Тема № 3 «Конкурентоспроможність потенціалу підприємства»

Мета: навчитись визначати рівень конкурентоспроможності підприємств, різних рівнів конкурентоздатності.

План

1. Конкурентоспроможність потенціалу підприємства: сутність та її рівні.
2. Діагностика конкурентних сил.
3. Методи оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства.
4. Прикладні моделі оцінки конкурентоспроможності потенціал.

Ключові слова: Конкуренція. Конкурентоспроможність. Конкурентоспроможність потенціалу підприємства. Конкурентні сили. Діагностика конкурентних сил. Модель п'яти сил конкуренції М.Портера. Конкурентна перевага. Методи оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства.

Питання для обговорення

1. У чому має прояв методологічна складність визначення конкурентоспроможності потенціалу підприємства?
2. Чи можна ототожнювати поняття «конкурентоспроможність потенціалу підприємства» та «конкурентні позиції підприємства»?
3. Які переваги та недоліки мають експертні методи оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства?
4. Які переваги та недоліки мають критеріальні методи оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства?
5. Яка позиція потенціалу підприємства за методом набору конкурентоспроможних елементів є домінантною?

Тестові завдання

1. Конкурентоспроможність – це:

- а) процес керування суб'єктом своїми конкурентними перевагами в боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних або суб'єктивних потреб у рамках законодавства;
- б) властивість об'єкта, що характеризує ступінь реального або потенційного задоволення їм конкретної потреби в порівнянні із кращими аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку;
- в) яка-небудь ексклюзивна цінність, якою володіє система, що дає їй перевагу перед конкурентами;
- г) вивчення, удосконалювання і впровадження методів роботи не тільки кращих конкурентів, а й передових фірм інших неконкуруючих галузей.

2. Конкуренція – це:

- а) процес керування суб'єктом своїми конкурентними перевагами в боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних або суб'єктивних потреб у рамках законодавства;

б) властивість об'єкта, що характеризує ступінь реального або потенційного задоволення їм конкретної потреби в порівнянні із кращими аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку;

в) яка-небудь ексклюзивна цінність, якою володіє система, що дає їй перевагу перед конкурентами;

г) вивчення, удосконалювання і впровадження методів роботи не тільки кращих конкурентів, а й передових фірм інших неконкуруючих галузей.

3. Конкурентна перевага – це:

а) процес керування суб'єктом своїми конкурентними перевагами в боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних або суб'єктивних потреб у рамках законодавства;

б) властивість об'єкта, що характеризує ступінь реального або потенційного задоволення їм конкретної потреби в порівнянні із кращими аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку;

в) яка-небудь ексклюзивна цінність, якою володіє система, що дає їй перевагу перед конкурентами;

г) вивчення, удосконалювання і впровадження методів роботи не тільки кращих конкурентів, а й передових фірм інших неконкуруючих галузей.

4. Приваблива конкуренція – це:

а) коли дії суб'єкта конкуренції підтримують конкурентне середовище в даному сегменті ринку;

б) коли суб'єкт поглинає, знищує або витісняє об'єкт із даного сегменту;

в) коли об'єкт (конкурент) поглинає, знищує або виганяє суб'єкт із даного сегменту;

г) коли в даному сегменті суб'єкт (виробник або продавець) якісніше задовольняє свої потреби або одержує прибутки більше, ніж у попередньому сегменті.

5. Помірна конкуренція – це:

а) коли дії суб'єкта конкуренції підтримують конкурентне середовище в даному сегменті ринку;

б) коли суб'єкт поглинає, знищує або витісняє об'єкт із даного сегменту;

в) коли об'єкт (конкурент) поглинає, знищує або виганяє суб'єкт із даного сегменту;

г) коли в даному сегменті суб'єкт (виробник або продавець) якісніше задовольняє свої потреби або одержує прибутки більше, ніж у попередньому сегменті.

6. Запекла конкуренція для об'єкта конкуренції – це:

а) коли дії суб'єкта конкуренції підтримують конкурентне середовище в даному сегменті ринку;

б) коли суб'єкт поглинає, знищує або витісняє об'єкт із даного сегменту;

в) коли об'єкт (конкурент) поглинає, знищує або виганяє суб'єкт із даного сегменту;

г) коли в даному сегменті суб'єкт (виробник або продавець) якісніше задовольняє свої потреби або одержує прибутки більше, ніж у попередньому сегменті.

7. Запекла конкуренція для суб'єкта конкуренції – це:

а) коли дії суб'єкта конкуренції підтримують конкурентне середовище в даному сегменті ринку;

б) коли суб'єкт поглинає, знищує або витісняє об'єкт із даного сегменту;

в) коли об'єкт (конкурент) поглинає, знищує або виганяє суб'єкт із даного сегменту;

г) коли в даному сегменті суб'єкт (виробник або продавець) якісніше задовольняє свої потреби або одержує прибутки більше, ніж у попередньому сегменті.

8. Композиційність – системна характеристика функціонального потенціалу, що характеризує (або полягає в наступному):

а) необхідність узгодження цілей організації: вони повинні бути спрямовані на підтримку основної мети більш загального характеру;

б) визначається найменшою його частковою стійкістю (елементів системи);

в) кожна система проходить усі стадії життєвого циклу;

г) сума властивостей системи більше суми властивостей її компонентів;

д) прагнення самозбереження системи як цілісного утворення.

9. Пропорційність – системна характеристика функціонального потенціалу, що характеризує (або полягає в наступному):

а) необхідність узгодження цілей організації: вони повинні бути спрямовані на підтримку основної мети більш загального характеру;

б) необхідність визначеного співвідношення між частинами цілого, їхня відповідність і залежність;

в) визначається найменшою його частковою стійкістю (елементів системи);

г) діалектична єдність процесів структуризації, деталізації, спеціалізації, тобто аналізу, зі зворотними процесами поєднання, укрупнення універсалізації, тобто синтезу;

д) прагнення самозбереження системи як цілісного утворення.

10. Структурна стійкість цілого (системи) – системна характеристика функціонального потенціалу, що характеризує (або полягає в наступному):

а) необхідність визначеного співвідношення між частинами цілого, їхня відповідність і залежність;

- б) визначається найменшою його частковою стійкістю (елементів системи);
- в) кожна система проходить усі стадії життєвого циклу;
- г) сума властивостей системи більше суми властивостей її компонентів;
- д) прагнення самозбереження системи як цілісного утворення.

Практичне завдання 1

За наведеними даними визначити конкурентну позицію автозаводу «АвтоЗАЗ» на ринку і зробити висновки щодо управління конкурентоспроможністю його потенціалу.

Таблиця 1

Результати ранжування автозаводів та їх виробів

№ п/п	Автозавод	Споживчі властивості автомобілей і їх ранги											
		Ціна (Ц)		Потужність (П)		Дизайн (Д)		Оздоблення (О)		Надійність (Н)		Гарантійний строк (Г)	
		бал	ранг	бал	ранг	бал	ранг	бал	ранг	бал	ранг	бал	ранг
1	АвтоЗАЗ	9	1	8	1	9	1	9	1	8	1	9	1
2	ЛуАЗ	7	2	8	1	8	2	8	2	7	2	7	2
3	КрАЗ	5	4	7	4	6	5	5	5	6	3	6	5
4	ЛАЗ	6	3	8	1	7	3	6	4	5	4	7	2
5	Симф АЗ	4	5	7	4	7	3	7	3	5	4	7	2
Вага споживчої властивості		0,25		0,2		0,2		0,15		0,1		0,1	

Практичне завдання 2

Користуючись вихідними показниками, наведеними в табл. 2, зробити кількісну оцінку конкурентоспроможності маркетингового потенціалу автозаводу АвтоЗАЗ та ЛуАЗ, які розгорнули свою бізнесову діяльність на території України. Максимально можлива кількісна оцінка конкурентоспроможності маркетингового потенціалу становить 5 балів.

Таблиця 2

Вихідні показники для кількісної оцінки конкурентоспроможності маркетингового потенціалу діючих в Україні АвтоЗАЗ та ЛуАЗ

Складові маркетингового потенціалу	Коефіцієнт вагомості	Рейтинг складової за 5-бальною системою	
		АвтоЗАЗ	ЛуАЗ
Якість продукції	0,60	4	3
Просування товару на ринок	0,05	3	5
Продажна ціна одиниці продукції	0,20	4	4
Збут продукції споживачам	0,15	5	4

Теми рефератів

1. Конкуренція та конкурентоспроможність.

2. Природа виникнення конкурентоспроможності потенціалу підприємства.
3. Конкурентоспроможність потенціалу промислових підприємств України: стан і шляхи підвищення.
4. Зарубіжний досвід визначення конкурентоспроможності підприємства та його потенціалу.
5. Евристичні методи оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства.

Тема № 4 «Теоретичні основи оцінки потенціалу підприємств»

Мета: «Навчитись визначати особливості діяльності підприємства і його позицій на ринковому середовищі, інвестиційна і кредитна привабливість оцінюються головним чином за фінансовими показниками».

План

1. Особливості потенціалу підприємства як об'єкта оцінки.
2. Поняття вартості та її модифікації.
4. Формування вартості потенціалу підприємства
5. Принципи оцінки потенціалу підприємства.

Ключові слова: Особливості потенціалу підприємства як об'єкта оцінки. Вартість. Ринкова вартість. Неринкові види вартості. Споживча вартість. Інвестиційна вартість. Спеціальна вартість. Страхова вартість. Оподаткована вартість. Заставна вартість. Залишкова вартість. Вартість діючого підприємства. Ліквідаційна вартість. Принципи оцінки потенціалу підприємства. Фактори виробництва та їх компенсація. Принципи, пов'язані з уявленням власника про майно. Принципи, пов'язані з експлуатацією майна. Принципи, пов'язані з ринковим середовищем. Принцип найбільш ефективного використання.

Питання для обговорення

1. Актуальність оцінки потенціалу підприємства.
2. Особливості потенціалу підприємства як об'єкта оцінки.
3. Необхідність і цілі оцінки потенціалу підприємства.
4. Види вартості, обумовлені при оцінці.
5. Фактори, що впливають на величину оцінної вартості.
6. Принципи оцінки потенціалу підприємства.
7. Методика вартісної оцінки елементів потенціалу підприємства.
8. Комплексна рейтингова оцінка потенціалу підприємства.

Тестові завдання

1. Упорядкований, цілеспрямований процес визначення у грошовому виразі вартості об'єкта з урахуванням потенційного та реального доходу, який має місце в певний проміжок часу в умовах конкретного ринку, — це...

- а) ідентифікація вартості в обміні;
- б) ідентифікація вартості в користуванні;
- в) оцінка вартості підприємства;
- г) управління вартістю.

2. Скільки існує груп принципів оцінки потенціалу підприємства?

- а) 2;
- б) 3;
- в) 4;
- г) 5.

3. До основних елементів процесу оцінки не відноситься ...

- а) об'єкт оцінки;
- б) суб'єкт оцінки;
- в) критерій оцінки;
- г) одиниці вимірювання;
- д) контроль.

4. Сукупність критеріїв, одиниць вимірювання та показників оцінки має назву ...

- а) механізм процесу оцінки;
- б) інструменти процесу оцінки;
- в) система оцінки;
- г) усі відповіді вірні.

5. Яку назву має ціна, яка переважає на вільному, відкритому конкурентному ринку й визначається на основі рівності між реальними економічними факторами?

- а) вартість діючого підприємства;
- б) вартість в обміні;
- в) вартість у користуванні;
- г) інвестиційна вартість.

6. Які різновиди має вартість в обміні?

- а) ринкова, ліквідаційна, податкова, страхова, орендна;
- б) ринкова, балансова, заставна, страхова, орендна;
- в) ринкова, ліквідаційна, заставна, страхова, орендна;
- г) ринкова, інвестиційна, заміщення, страхова, орендна.

7. Яку назву має міра цінності власності окремого користувача або групи користувачів, що є складовою частиною діючого підприємства без урахування найбільш ефективного її використання і величини грошового еквівалента від можливого продажу?

- а) вартість діючого підприємства;
- б) вартість в обміні;

- в) вартість у користуванні;
- г) інвестиційна вартість.

8. Які різновиди має вартість у користуванні?

- а) інвестиційна, балансова, податкова, заміщення;
- б) інвестиційна, ринкова, податкова, заміщення;
- в) інвестиційна, заставна, страхова, заміщення;
- г) інвестиційна, балансова, страхова, заміщення.

9. Грошовий еквівалент, який очікується отримати від продажу вибуваючих матеріальних активів чи їх складових компонентів для альтернативного використання, носить назву:

- а) вартість діючого підприємства;
- б) інвестиційна вартість;
- в) ринкова вартість;
- г) утилізаційна вартість.

10. Вартість бізнесу для конкретного інвестора, що базується на його планах, носить назву:

- а) вартість діючого підприємства;
- б) інвестиційна вартість;
- в) ринкова вартість;
- г) балансова вартість.

Практичне завдання 1

Аналітична оцінка взаємодії факторів, які визначають принцип найліпшого й найефективнішого використання, дала змогу підприємцю відібрати три можливі варіанта забудови земельної ділянки. З урахуванням місцезнаходження, ресурсної якості землі, технологічної обґрунтованості кожного з варіантів визначена вартість забудови: житлового проекту — 2250 тис. грн; торговельного центру — 3600 тис. грн; офісного будинку — 2875 тис. грн.

На основі наведених у табл. 1 прогностичних даних щодо дохідності названих альтернативних варіантів обґрунтувати, який з них відповідає вимогам найліпшого й найефективнішого використання ділянки землі.

Таблиця 1

Співставлення дохідності різних варіантів забудови земельної ділянки
(тис. грн)

№ п/п	Показники	Варіанти забудови		
		Житловий проект	Торго-вельний центр	Офісний будинок
1	Потенційний річний валовий дохід	500	1250	750
2	Недовикористання та втрати при зборі платежів	25	125	100
3	Інший дохід	15	50	25
4	Операційні витрати	150	600	250

5	Резерв на заміщення зношених активів	15	50	25
6	Коефіцієнт капіталізації для будівель і споруд	0,1310	0,1400	0,1300
7	Коефіцієнт капіталізації для землі	0,18	0,18	0,18

Практичне завдання 2

Оцінити вартість об'єкта, який після його придбання буде здаватися в оренду. Аналіз відповідного сегменту ринку показав, що за останній час було продано п'ять приблизно аналогічних об'єктів, інформація про які наведена в таблиці 2.

Таблиця 2

Інформація про підприємства-аналоги

Об'єкти для порівнянь	Потенційний валовий доход (ПВД), грн.	Ціна продажу (Ц), грн.
1	435 000	2900000
2	560 000	3 500 000
3	784 000	5600000
4	1020000	6000000
5	1125000	1750 000
Оцінюваний об'єкт	680000	?

Теми рефератів

1. Переваги й недоліки інтегрального показника виміру потенціалу.
2. Ланцюг формування вартості потенціалу підприємства.
3. Ризики і невизначеність при оцінці ринкової вартості потенціалу підприємства.
4. Евристичні методи оцінки потенціалу підприємства.

Тема № 5 «Методичні основи оцінки потенціалу підприємства»

Мета: Практичне засвоєння існуючих підходів до оцінки вартості потенціалу підприємства.

План

1. Методологія визначення вартості.
2. Доходний, витратний та порівняльний підходи.
3. Процес та коефіцієнт капіталізації.
4. Функції грошової одиниці.

Ключові слова: Грошовий потік. Часова оцінка грошових потоків. Ризик. Ставка доходу на інвестиції. Майбутня вартість одиниці. Поточна вартість одиниці. Поточна вартість ануїтету. Періодичний внесок на погашення позики. Майбутня вартість ануїтету. Періодичний внесок до фонду нагромадження. Доходний підхід до оцінки потенціалу підприємства. Ставка дисконту. Ставка капіталізації. Порівняльний підхід до оцінки потенціалу підприємства. Майновий підхід до оцінки потенціалу підприємства.

Питання для обговорення

1. У чому має прояв методологічна складність визначення ставки дисконту?
2. У чому труднощі розрахунку коефіцієнта капіталізації?
3. Які переваги та недоліки мають витратні методи оцінки потенціалу підприємства?
4. Які переваги та недоліки мають дохідні методи оцінки потенціалу підприємства?
5. Які переваги та недоліки мають порівняльні методи оцінки потенціалу підприємства?

Тестові завдання

1. Що з нижченаведеного відповідає визначенню ринкової вартості?

- а) вартість, яка розрахована на основі реалізації окремих активів підприємства;
- б) різниця між виручкою від продажу окремих активів підприємства та витратами на ліквідацію;
- в) найбільш вірогідна ціна при здійсненні угоди між типовим покупцем та продавцем;
- г) вартість, яка враховує індивідуальні потреби конкретного інвестора;
- д) вартість, яка розрахована для підприємства, котре перебуває в стані банкрутства.

2. Що з нижченаведеного відповідає визначенню ліквідаційної вартості?

- а) вартість, яка розрахована на основі реалізації окремих активів підприємства;
- б) різниця між виручкою від продажу окремих активів підприємства та витратами на ліквідацію;
- в) вартість, розрахована по конкретному факту;
- г) вартість, яка враховує індивідуальні потреби конкретного інвестора;
- д) вартість, яка розрахована для підприємства, котре перебуває в стані банкрутства.

3. Функція складного відсотка (накопичена або майбутня вартість одиниці, компаундинг) дозволяє відповісти на запитання:

а) яка сума буде накопичена вкладником через n років, якщо первісний внесок становить PV , відсотки нараховуються щорічно по ставці i %;

б) через яке число періодів відбудеться подвоєння первісного внеску при відповідній процентній ставці;

в) яку суму необхідно помістити на депозит під i % річних, щоб через n років накопити FV грн.;

г) яку суму необхідно покласти на депозит під i % річних, щоб потім n разів зняти по РМТ грн.?

4. Функція складного відсотка (накопичена або майбутня вартість одиниці, компаундинг) дозволяє:

а) визначити майбутню вартість суми, яку має в наявності інвестор у даний момент, виходячи з передбачуваної ставки доходу, терміну накопичування і періодичності накопичування відсотків;

б) визначити дійсну вартість суми, якщо відомі її величина в майбутньому за даний період накопичування і процентна ставка;

в) визначити поточну вартість внеску, що забезпечує в майбутньому одержання заданих рівновеликих надходжень якщо відомі число періодів і процентна ставка;

г) визначити, яким буде обов'язків періодичний платіж по кредиту, що включає відсоток і виплату частини основної суми і що дозволяє погасити кредит протягом установленого терміну.

5. Функція дисконтування (поточна вартість одиниці (реверсії)) дозволяє:

а) визначити майбутню вартість суми, яку має в наявності інвестор у даний момент, виходячи з передбачуваної ставки доходу, терміну накопичування і періодичності накопичування відсотків;

б) визначити дійсну вартість суми, якщо відомі її величина в майбутньому за даний період накопичування і процентна ставка;

в) визначити поточну вартість внеску, що забезпечує в майбутньому одержання заданих рівновеликих надходжень якщо відомі число періодів і процентна ставка;

г) визначити, яким буде обов'язків періодичний платіж по кредиту, що включає відсоток і виплату частини основної суми і що дозволяє погасити кредит протягом установленого терміну.

6. Функція поточної вартості анuitету дозволяє:

а) визначити майбутню вартість суми, яку має в наявності інвестор у даний момент, виходячи з передбачуваної ставки доходу, терміну накопичування і періодичності накопичування відсотків;

б) визначити дійсну вартість суми, якщо відомі її величина в майбутньому за даний період накопичування і процентна ставка;

в) визначити поточну вартість внеску, що забезпечує в майбутньому одержання заданих рівновеликих надходжень якщо відомі число періодів і процентна ставка;

г) визначити, яким буде обов'язків періодичний платіж по кредиту, що включає відсоток і виплату частини основної суми і що дозволяє погасити кредит протягом устанавленого терміну.

7. Функція періодичного внеску на погашення кредиту (внесок за амортизацію грошової одиниці) дозволяє:

а) визначити майбутню вартість суми, яку має в наявності інвестор у даний момент, виходячи з передбачуваної ставки доходу, терміну накопичування і періодичності накопичування відсотків;

б) визначити дійсну вартість суми, якщо відомі її величина в майбутньому за даний період накопичування і процентна ставка;

в) визначити поточну вартість внеску, що забезпечує в майбутньому одержання заданих рівновеликих надходжень якщо відомі число періодів і процентна ставка;

г) визначити, яким буде обов'язків періодичний платіж по кредиту, що включає відсоток і виплату частини основної суми і що дозволяє погасити кредит протягом устанавленого терміну.

8. Функція майбутньої вартості ануїтету (накопичування одиниці за період) дозволяє:

а) визначити поточну вартість внеску, що забезпечує в майбутньому одержання заданих рівновеликих надходжень якщо відомі число періодів і процентна ставка;

б) визначити, яким буде обов'язків періодичний платіж по кредиту, що включає відсоток і виплату частини основної суми і що дозволяє погасити кредит протягом устанавленого терміну;

в) визначити, якою після закінчення встановленого терміну буде вартість серії рівних сум, депонованих наприкінці кожного з періодичних інтервалів;

г) визначити грошову суму, яку необхідно депонувати наприкінці кожного періоду (періодичний депозит) для того, щоб через задане число періодів залишок досяг заданої суми.

9. Функція періодичний внесок до фонду накопичування (фактор фонду відшкодування) дозволяє:

а) визначити поточну вартість внеску, що забезпечує в майбутньому одержання заданих рівновеликих надходжень якщо відомі число періодів і процентна ставка;

б) визначити, яким буде обов'язків періодичний платіж по кредиту, що включає відсоток і виплату частини основної суми і що дозволяє погасити кредит протягом устанавленого терміну;

в) визначити, якою після закінчення встановленого терміну буде вартість серії рівних сум, депонованих наприкінці кожного з періодичних інтервалів;

г) визначити грошову суму, яку необхідно депонувати наприкінці кожного періоду (періодичний депозит) для того, щоб через задане число періодів залишок досяг заданої суми.

10. Дохідний підхід передбачає використання наступних методів:

- а) метод чистих активів;
- б) метод дисконтованих грошових потоків;
- в) метод капіталізації;
- г) метод ринку капіталу.

Практичне завдання 1

Потрібно розрахувати загальний коефіцієнт капіталізації, якщо відомо, що:

- необхідна частка власного капіталу — 20 %;
- ставка відсотка за кредит — 28 %;
- кредит надано на 10 років при прямолінійному відшкодуванні;
- коефіцієнт капіталізації для власного капіталу — 8 %.

Як зміниться загальний коефіцієнт капіталізації, якщо підприємство буде залучати до проекту тільки власний капітал?

Як зміниться загальний коефіцієнт капіталізації, якщо підприємство буде залучати до проекту тільки позиковий капітал?

Теми рефератів

1. Ризики й невизначеність під час оцінки ринкової вартості підприємства.
2. Методи розрахунку коефіцієнтів капіталізації: їх зміст, сфера застосування та порівняльна характеристика.
3. Сутність мультиплікатора, його різновиди та методи використання для розрахунків ринкової вартості потенціалу підприємства.
4. Сфера застосування функцій грошової одиниці при оцінці вартості потенціалу підприємства.

Тема 6 Оцінка вартості земельних ділянок, будівель і споруд

Мета: навчитись за допомогою ресурсного підходу оцінювати вартість земельних ділянок і об'єктів нерухомості.

План

1. Земельні ділянки та об'єкти нерухомості як складові потенціалу підприємства.
2. Оцінювання вартості земельних ділянок.
3. Особливості вартісного оцінювання міських земельних ділянок.
4. Оцінювання вартості будівель і споруд.

Ключові слова: Нерухоме майно. Земля. Будинки та споруди як об'єкти нерухомого майна. Нормативно - грошова оцінка земельних ділянок. Експертна оцінка земельних ділянок. Оцінка вартості землі. Земельна рента. Капіталізація рентного доходу. Пряма й непряма капіталізація. Метод зіставлення цін продажу на подібні ділянки. Фактори, що впливають на

вартість земельної ділянки. Метод залишку для землі. Метод середньозваженого коефіцієнта капіталізації. Метод розбивки земельної ділянки. Оцінка вартості будівель і споруд. Метод капіталізації доходів. Метод дисконтованих грошових доходів. Вартість реверсії. Відновлювальна вартість. Вартість заміщення. Фізичний знос. Функціональний знос. Зовнішній знос. Метод "строку життя". Метод порівняння продаж. Поправки ціни об'єкта продажу. Метод валового рентного мультиплікатора.

Питання для обговорення

1. Чому принцип найліпшого й найефективнішого використання вважається ключовим при оцінці вартості земельних ділянок та об'єктів нерухомості.
2. Які переваги і недоліки мають витратні, результатні й порівняльні методики оцінки вартості земельних ділянок та об'єктів нерухомості.
3. Як впливають зовнішні (ринкові) фактори на вартість земельних ділянок, будівель і споруд.
4. Чому існує об'єктивна необхідність системної оцінки цілісного земельно-майнового комплексу підприємства.
5. Як змінюється вартість земельної ділянки чи нерухомості залежно від специфіки їх господарського використання.

Тестові завдання

1. Коефіцієнт капіталізації в оцінці нерухомості при використанні методу кумулятивної побудови дорівнює:

- а) ставка доходу на інвестиції;
- б) норма повернення (відшкодування) капіталу;
- в) ставка доходу на інвестиції плюс норма повернення (відшкодування) капіталу;
- г) ставка доходу на інвестиції плюс періодичний внесок на погашення кредиту.

2. При відшкодуванні інвестованого капіталу по методу Рингу річна норма повернення капіталу розраховується:

- а) як величина, зворотна терміну служби активу;
- б) шляхом розподілу повної 100%-вої вартості активу на строк корисного життя;
- в) як фактор фонду відшкодування;
- г) як фактор фонду відшкодування по безризиковій ставці.

3. Коефіцієнт капіталізації в оцінці нерухомості при використанні методу Рингу дорівнює:

- а) ставка доходу на інвестиції;
- б) норма повернення (відшкодування) капіталу;
- в) ставка доходу на інвестиції плюс норма відшкодування капіталу;
- г) ставка доходу на інвестиції плюс фактор фонду відшкодування.

4. При відшкодуванні інвестованого капіталу по методу Інвуда річна норма повернення капіталу розраховується:

- а) як величина, зворотна терміну служби активу;
- б) шляхом розподілу повної 100%-вої вартості активу на строк корисного життя;
- в) як фактор фонду відшкодування;
- г) як фактор фонду відшкодування по безризиковій ставці.

5. Коефіцієнт капіталізації в оцінці нерухомості при використанні методу Інвуда дорівнює:

- а) ставка доходу на інвестиції;
- б) норма повернення (відшкодування) капіталу;
- в) ставка доходу на інвестиції плюс норма відшкодування капіталу;
- г) ставка доходу на інвестиції плюс фактор фонду відшкодування.

6. Коефіцієнт капіталізації для позикових засобів (іпотечна постійна) розраховується за наступною формулою:

- а) $R = Y / V$;
- б) щорічні виплати по обслуговуванню боргу / основна сума іпотечної позики;
- в) $R = M * R_m + (1-M) * R$;
- г) річний грошовий потік до сплати податків / власний капітал.

7. Коефіцієнт капіталізації для власного капіталу розраховується за наступною формулою:

- а) $R = Y / V$;
- б) щорічні виплати по обслуговуванню боргу / основна сума іпотечної позики;
- в) $R = M * R_m + (1-M) * R$;
- г) річний грошовий потік до сплати податків / власний капітал.

8. Коефіцієнт капіталізації по методу зв'язаних інвестицій розраховується за наступною формулою:

- а) $R = Y / V$;
- б) щорічні виплати по обслуговуванню боргу / основна сума іпотечної позики;
- в) $R = M * R_m + (1-M) * R$;
- г) річний грошовий потік до сплати податків / власний капітал.

9. Відповідно до методу дисконтованих грошових потоків поточна вартість нерухомого майна дорівнює:

- а) поточна вартість періодичного потоку доходів;
- б) поточна вартість реверсії;
- в) поточна вартість періодичного потоку доходів + поточна вартість реверсії;
- г) ставка відсотка + коефіцієнт фонду відшкодування.

10. Метод аналізу парних продажів, як метод розрахунку і внесення виправлень, що використовується у порівняльному (ринковому) підході при оцінці нерухомості:

а) полягає в аналізі двох об'єктів, ідентичних майже в усьому, за винятком однієї характеристики. Оскільки між двома порівнянними об'єктами мається єдине розходження, то різниця в цінах продажу може бути приписана цьому розходженню;

б) полягає в аналізі характеристик об'єкта оцінки й аналога;

в) заснований на уявленнях оцінювача про переваги або недоліки об'єкта оцінки в порівнянні з аналогом;

г) полягає в поділі всіх об'єктів порівняння на дві групи. До першої групи відносять об'єкти, що перевершують за своїми характеристиками об'єкт оцінки, а до другої групи – об'єкти, що мають більш низькі якісні характеристики, ніж об'єкт оцінки. Таким чином, виділяється ціновий діапазон ймовірної вартості об'єкта оцінки.

Практичне завдання 1

Необхідно оцінити забудовану земельну ділянку, яка використовується для обслуговування магазину роздрібною торгівлі. Загальна площа ділянки становить 460 м². Об'єкт оцінки розташований у населеному пункті з чисельністю жителів 50 тис. осіб, що віддалений від адміністративного центру на 35 км. Відстань до залізничного вокзалу – 6 км, а до автовокзалу – 2 км. Ділянка має типові конфігурацію, забудову та рівень інженерно-технічного оснащення, нормальні геологічні умови. Офіційний курс грн/дол становить 5,33.

Визначити вартість земельної ділянки.

Практичне завдання 2

Визначити вартість земельної ділянки, на якій інвестор планує розмістити АЗС на три колонки. Питомі капіталовкладення в розрахунку на 1 колонку визначені в розмірі 48780 грн. Аналіз експлуатації діючих АЗС в аналогічних за місцем розташування умовах дозволив установити, що протягом години на одній колонці в середньому заправляються 4 автомобілі; одне заправлення в середньому дорівнює 20 літрам; чистий дохід з одного літра бензину складає близько 0,026 грн., число днів роботи АЗС – 300 днів у рік при цілодобовому режимі. Планована прибутковість від об'єкта нерухомості – 12 %; термін економічного життя визначений у 6 років. Відшкодування інвестицій здійснюється за прямолінійним методом.

Теми рефератів

1. Визнання земельних ділянок, будівель і споруд частиною потенціалу підприємств та організацій.

2. Методологічні принципи оцінки вартості земельних ділянок, будівель і споруд.

3. Сутність і специфіка нормативної та експертної оцінки земельних ділянок підприємств та організацій.

4. Методи результатного підходу оцінки вартості земельних ділянок, будівель і споруд.

5. Витратні методики оцінки вартості земельних ділянок та об'єктів нерухомості.

6. Методи порівняльного підходу до оцінки вартості земельних ділянок та об'єктів нерухомості.

Тема № 7 «Визначення вартості машин і обладнання»

Мета: практичне засвоєння існуючих методів оцінки вартості землі, будівель і споруд.

План

1. Об'єкт, цілі та особливості оцінки машин та обладнання.
2. Класифікація та ідентифікація машин та обладнання.
3. Вплив зносу на вартість машин та обладнання.
4. Методологічні особливості оцінки машин та обладнання.

Ключові слова: Техніко - технологічний потенціал підприємства. Цілі оцінки машин і обладнання. Силові й робочі машини та обладнання. Енергетичне обладнання. Інформаційне обладнання. Транспортні засоби. Виробничий та господарський інвентар. Доходний підхід до оцінки машин і обладнання. Вартість відновлення. Вартість заміщення. Метод розрахунку за ціною однорідного об'єкта. Метод по агрегатного розрахунку. Трендовий метод оцінки. Метод ринкових порівнянь.

Питання для обговорення

1. Які особливості відрізняють машини та обладнання від інших об'єктів оцінки?
2. Від чого залежить ефективний строк служби машин і обладнання?
3. Поясніть взаємозв'язок між різними видами обліку машин та обладнання та процедурами оцінки їх вартості.
4. Які фактори впливають на вартість машин та обладнання залежно від специфіки їх господарського використання.

Тестові завдання

1. Під вартістю відновлення оцінюваних машин і устаткування розуміється:

- а) мінімальна вартість придбання аналогічного нового об'єкта, максимально близького до оцінюваного за усіма функціональними, конструктивними і експлуатаційним характеристикам, у поточних цінах;
- б) вартість відтворення їхньої повної копії в поточних цінах на дату оцінки або вартість придбання нового об'єкта;
- в) вартість заміщення за винятком зношування;
- г) відбудовна вартість за винятком сукупного зношування.

2. Під вартістю заміщення оцінюваних машин і устаткування розуміється:

- а) мінімальна вартість придбання аналогічного нового об'єкта, максимально близького до оцінюваного за усіма функціональними, конструктивними і експлуатаційним характеристикам, у поточних цінах;
- б) вартість відтворення їхньої повної копії в поточних цінах на дату оцінки або вартість придбання нового об'єкта;
- в) вартість заміщення за винятком зношування;
- г) відбудовна вартість за винятком сукупного зношування.

3. Інвентарний об'єкт — це ...

- а) закінчений пристрій, предмет чи комплекс предметів зі всіма пристосуваннями та приладдям, що відносяться до нього;
- б) частина машини, обладнання чи об'єкта нерухомості, що може бути відділена від нього без нанесення непоправної фізичної шкоди;
- в) кожен предмет, що має самостійне значення і не є частиною будь-якої іншої машини чи обладнання;
- г) кожен самостійний пристрій, який не є складовою частиною будинку чи споруди.

4. Коефіцієнт знецінення об'єкта внаслідок функціонального старіння розраховується на основі співвідношення ...

- а) повної та залишкової вартості обладнання;
- б) фактичного та нормативного прибутку;
- в) нормативного та ефективного строку служби;
- г) фактичної та розрахункової потужності (продуктивності) обладнання;
- д) надійності об'єкта й аналогічного показника його функціонального аналога.

5. Який з методів не належить до групи витратних методик оцінки вартості машин та обладнання?

- а) метод розрахунку за ціною однорідного об'єкта;
- б) метод аналізу й індексації витрат;
- в) метод по-елементного розрахунку;
- г) метод розрахунку за укрупненими нормативами;
- д) метод рівновеликого аналога.

Практичне завдання 1

Об'єкт оцінки має повну вартість заміщення 100 тис. грн. Величина фізичного зносу об'єкта досягає 40 %, технологічне старіння складає 15 %, функціональне старіння — 10 % і економічне старіння — 12 %. Необхідно визначити оціночну вартість об'єкта.

Завдання 2

Устаткування було придбано в 2017 р. за 22 тис. грн. (курс грн. стосовно долара на дату придбання 4,25:1). Нормальний термін його служби (термін економічного життя) - 10 років. У результаті інспектування й

обговорення з власником визначено, що в 2012 р. термін служби устаткування, що залишається до кінцевого терміну експлуатації, складає 5 років. На дату оцінки курс гривні до долара склав 8,04:1. Розрахувати ефективний вік устаткування, його відновлювальну вартість з урахуванням зносу на дату оцінки.

Теми рефератів

1. Особливості оцінки ринкової вартості транспортних засобів.
2. Методологія ідентифікації та оцінки вартості цілісних техніко-технологічних комплексів сучасних підприємств.
3. Вплив різних видів зносу машин та обладнання на їх ринкову вартість.
4. Переваги та недоліки витратних, результатних і порівняльних методик оцінки вартості машин та обладнання.

Тема № 8 «Оцінка вартості нематеріальних активів»

Мета: практичне засвоєння існуючих підходів та методів оцінки вартості нематеріальних активів.

План

1. Теоретичні аспекти аналізу нематеріальних активів підприємства.
2. Роль, значення та характер участі нематеріальних активів у господарській діяльності підприємства.
3. Методологічні основи оцінки нематеріальних активів підприємства.
4. Особливості оцінки окремих видів нематеріальних активів підприємства.

Ключові слова: Нематеріальні активи. Інтелектуальна власність. Об'єкти інтелектуальної власності (ОІВ). Майнові права. Відкладені витрати. Гудвіл. Особливості вартісної оцінки нематеріальних активів. Доходний підхід відповідно до оцінки нематеріальних активів. Метод надлишкового прибутку. Метод виграшу в собівартості. Метод "звільнення від роялті". Метод вихідних витрат. Метод відновлювальної вартості. Метод порівняння продажів.

Питання для обговорення

1. Чи залежить структура портфеля нематеріальних активів підприємства від сфери бізнесу?
2. Поясніть механізм впливу нематеріальних активів підприємства на його потенціал.
3. Які специфічні риси відрізняють нематеріальні ресурси від інших активів підприємства?

4. Які ознаки в оціночній практиці покладено в основу класифікації нематеріальних активів підприємства?

Тестові завдання

1. До інтелектуальної власності відносяться наступні види нематеріальних активів:

- а) права на об'єкти промислової власності;
- б) права користування земельними ділянками, природними ресурсами, водними об'єктами;
- в) права на секрети виробництва (ноу-хау);
- г) права на об'єкти авторського права і суміжних прав.

2. До майнових прав відносяться наступні види нематеріальних активів:

- а) права на об'єкти промислової власності;
- б) права користування земельними ділянками, природними ресурсами, водними об'єктами;
- в) права на секрети виробництва (ноу-хау);
- г) вартість ділової репутації фірми.

3. До відкладених або відстрочених витрат відносяться наступні види нематеріальних активів:

- а) права на секрети виробництва (ноу-хау);
- б) витрати, представлені у вигляді організаційних витрат, що здійснюються в момент створення підприємства;
- в) права на об'єкти авторського права і суміжних прав;
- г) вартість ділової репутації фірми.

4. До гудвілу (ціни фірми) відносяться наступні види нематеріальних активів:

- а) права на об'єкти промислової власності;
- б) права на секрети виробництва (ноу-хау);
- в) права на об'єкти авторського права і суміжних прав;
- г) вартість ділової репутації фірми.

5. При оцінці нематеріальних активів фірми витратний підхід представлений наступними методами:

- а) методом звільнення від роялті;
- б) метод вартості створення;
- в) метод виграшу в собівартості;
- г) методом надлишкових прибутків.

Практичне завдання 1

Ринкова вартість активів підприємства складає 71000 грн., нормалізований чистий прибуток – 10000 грн. Середній дохід на активи дорівнює 13%, а ставка капіталізації – 22%. Необхідно оцінити вартість гудвілу.

Практичне завдання 2

Підприємство є брендовою торговою організацією і продає товари як в своїй спеціалізованій мережі, так і в магазинах, не пов'язаних з торговою сіткою. Виробничі потужності (в даному випадку торгові площі) становить 79 % під брендовий продаж, а решта продаж здійснюється на 21% торгових площ. Обсяг виручки під торговою маркою складають 83,6 млн.грн., обсяг виручки за іншими продажами становлять 19,7 млн.грн, середньорічні витрати організації по захисту прав та підтримання своєї торгової марки становлять 1,1 млн.грн., середньогалузева норма рентабельності продажу виходячи із звітів відкритих компаній становить 0,17, мінімальна норма дохідності на власний капітал оцінюється на рівні 0,18 (ставка дисконтування).

Провести розрахунок вартості при допомозі методу приросту грошового потоку.

Теми рефератів

1. Становлення та розвиток поняття «нематеріальні активи» підприємства.
2. Методологічні принципи ціноутворення на об'єкти інтелектуальної власності.
3. Механізм формування потенціалу нематеріальних активів підприємства.
4. Система управління портфелем нематеріальних активів підприємства.
5. Переваги та недоліки витратних, результатних і порівняльних методик оцінки нематеріальних активів підприємства.
6. Особливості оцінки вартості науково-технічної інформації.
7. Методичні принципи оцінки вартості ліцензій та патентів різних видів.
8. Оцінка потенціалу нематеріальних активів у франчайзингових угодах підприємств та організацій.

Тема № 9 «Трудовий потенціал підприємства та його оцінювання»

Мета: практичне засвоєння існуючих підходів до вартісної оцінки кадрового потенціалу та ефективність його використання.

План

1. Роль і значення трудового потенціалу в економічних відносинах.
2. Методологія оцінки трудового потенціалу підприємства.
3. Методики оцінки трудового потенціалу підприємства.

Ключові слова: Кадровий потенціал. Складові кадрового потенціалу. Кількісні показники кадрового потенціалу. Якісні показники кадрового потенціалу. Індивідуальні професійні характеристики. Цілі вартісної оцінки

кадрового потенціалу. Витратний і доходний підхід до оцінки кадрового потенціалу. Ефективність використання кадрового потенціалу.

Питання для обговорення

1. Чому існує необхідність відокремленого аналізу трудового потенціалу технологічного та управлінського персоналу підприємства?
2. Які основні фактори визначають трудовий потенціал вітчизняних підприємств?
3. Які зміни відбуваються в структурі трудового потенціалу сучасних підприємств під впливом факторів науково-технічного прогресу?
4. Як визначити поняття «якість трудового потенціалу» організації?

Тестові завдання

1. Трудові ресурси – це

- а) частина населення, яка володіє фізичним розвитком, інтелектуальними даними, а також знаннями для виробництва матеріальних благ та послуг;
- б) частина населення, що бажає працювати, але не має роботи за якимись причинами;
- в) громадяне, що займаються створенням національного продукту країни;
- г) частина населення, що має роботу.

2. Дайте визначення поняттю "трудова потенція":

- а) сукупність працездатного населення, яке має відповідну професійно-кваліфікаційну підготовку" застосовує працю у народному господарстві з урахуванням її технологічної та технічної оснащеності;
- б) економічно неактивне населення у працездатному віці;
- в) сукупність працездатного населення країни;
- г) економічно активне населення у працездатному віці.

3. Хто з наведених авторів під трудовим потенціалом розумів сукупність ресурсів праці, якими володіє суспільство:

- а) В. Оникієнко;
- б) Г. Сергеева і Л. Шевчук;
- в) А. Попова і Н. Єсінова;
- г) Л. Чиждова і Г. Сергеева.

4. Який аспект трудового потенціалу може бути представлений середньорічною чисельністю працівників:

- а) якісний;
- б) кількісний;
- в) демографічний;
- г) соціальний.

5. Який із режимів відтворення населення характеризується абсолютним зменшенням смертей (депопуляцією):

- а) просте;

- б) відкрите;
- в) звужене;
- г) закрите.

Практичне завдання 1

Визначити трудовий потенціал підприємства, виходячи з таких вихідних даних:

- продуктивність праці співробітника у звітному році досягла 12,5 тис. грн;
- індекс зростання продуктивності праці становить 1,12;
- індекс зростання фондоозброєності праці одного співробітника порівняно з базовим роком становить 1,05;
- середньооблікова чисельність промислово-виробничого персоналу становить 1520 чол.;
- коефіцієнт реалізації трудового потенціалу сягнув 78 %;
- витрати на утримання адміністративно-управлінського персоналу становлять 15 400 грн.

Практичне завдання 2

Оцінити трудовий потенціал співробітника інвестиційної корпорації на основі коефіцієнтної методики, якщо відомо:

- 1) досвід роботи за фахом відповідно до отриманої вищої освіти складає 5 років;
- 2) досвід роботи на посаді керівника планово-економічного відділу становить 3 роки;
- 3) працівник у три останні роки відвідує 2-місячні курси підвищення кваліфікації;
- 4) за останні три роки планово-економічним відділом було реалізовано вісім інвестиційних проектів, ще три проекти незавершені;
- 5) з реалізованих восьми проектів у раніше встановлені строки виконано п'ять проектів;
- 6) за останні три роки різними замовниками було придбано і успішно реалізовано чотири інвестиційні проекти.

Теми рефератів

1. Методологія оцінки трудового потенціалу технологічного персоналу підприємства.
2. Визначення розміру та ефективності використання трудового потенціалу управлінського персоналу підприємства.
3. Вплив системи мотивації на трудовий потенціал співробітників підприємства.
4. Управління трудовим потенціалом організації та його розвиток.

Тема № 10 «Оцінка вартості бізнесу (сукупного потенціалу підприємства)»

Мета: практичне засвоєння існуючих підходів та методів оцінки вартості бізнесу.

План

1. Особливості методів оцінки вартості бізнесу.
2. Методи витратного підходу до оцінки вартості бізнесу.
3. Методи результатного підходу до оцінки вартості бізнесу.

Ключові слова: Необхідність оцінки. Майновий комплекс підприємства. Майновий потенціал вартості. Доходний підхід до визначення вартості бізнесу. Майновий підхід. Метод дисконтування грошових потоків і капіталізації прибутку. Метод прямої капіталізації. Грошовий потік, що генерується всім інвестованим капіталом. Методи, засновані на аналізі надприбутку. Метод економічної доданої вартості. Технологія застосування порівняльного підходу до оцінки вартості підприємства. Метод компанії - аналога. Метод угод. Метод галузевих коефіцієнтів. Інтервальні мультиплікатори. Моментні мультиплікатори. Ліквідаційна вартість. Упорядкована ліквідаційна вартість. Примусова ліквідаційна вартість. Ліквідаційна вартість припинення існування активів підприємства.

Питання для обговорення

1. Необхідність і особливості бізнесу як об'єкта оцінки.
2. Переваги та недоліки основних методичних підходів до оцінки вартості бізнесу.
3. Характеристика методів доходного підходу до оцінки вартості сукупного потенціалу підприємства.
4. Методи оцінки вартості бізнесу, що базуються на порівняльному підході.
5. Методи оцінки вартості бізнесу, що базуються на майновому підході.

Тестові завдання

1. Який з перелічених нижче методів оцінки вартості бізнесу використовується відповідно до витратного підходу?

- а) метод ліквідаційної вартості;
- б) метод прямої капіталізації доходів;
- в) метод дисконтування грошового потоку;
- г) метод мультиплікаторів.

2. Який з перелічених нижче методів оцінки вартості бізнесу використовується відповідно до результативного підходу?

- а) метод вартості заміщення;
- б) простий балансовий метод;
- в) метод додаткових доходів;
- г) метод галузевих співвідношень.

3. Який з перелічених нижче методів оцінки вартості бізнесу використовується відповідно до порівняльного підходу?

- а) метод чистих активів;
- б) метод вартості заміщення;
- в) метод економічного прибутку;
- г) метод аналогового продажу чи ринку капіталу.

4. Визначення вартості бізнесу за простим балансовим методом - це:

а) вартість бізнесу визначається шляхом підсумування реальної вартості всіх компонентів цілісного майнового комплексу підприємства з вирахуванням сум його зобов'язань (боргів);

б) вартість бізнесу визнається рівною різниці між активами та пасивами фірми;

в) вартість бізнесу визначається шляхом вирахування зі скоригованої вартості активів підприємства скоригованої вартості його пасивів;

г) вартість бізнесу дорівнює теперішній вартості грошових потоків, генерованих кожним його компонентом, з урахуванням відмінностей у рівнях дисконтів.

5. Визначення вартості бізнесу за методом регулювання балансу - це:

а) вартість бізнесу визначається шляхом підсумування реальної вартості всіх компонентів цілісного майнового комплексу підприємства з вирахуванням сум його зобов'язань (боргів);

б) вартість бізнесу дорівнює різниці між ринковою вартістю всіх активів підприємства та ринковою вартістю всіх його пасивів (зобов'язань) у по-елементному розрізі;

в) вартість бізнесу визначається шляхом урегулювання балансу підприємства та оцінки можливостей отримання доходів від його використання;

г) вартість бізнесу встановлюється на рівні ціни купівлі-продажу контрольних пакетів акцій компаній чи аналогічних цілісних майнових комплексів.

6. Визначення вартості бізнесу за методом аналогового продажу чи ринку капіталу — це:

а) вартість бізнесу оцінюється на основі визначених коефіцієнтів, що відтворюють суттєві характеристики аналогічних об'єктів, представлених на ринку;

б) вартість бізнесу визначається шляхом множення суми інвестованого капіталу на ставку економічної рентабельності, яка дорівнює різниці між рентабельністю інвестованого капіталу і середньозваженими витратами на його залучення та використання;

в) вартість бізнесу встановлюється на рівні ціни купівлі-продажу контрольних пакетів акцій компаній чи аналогічних цілісних майнових комплексів;

г) вартість бізнесу визначається шляхом підсумування реальної вартості всіх компонентів цілісного майнового комплексу підприємства з вирахуванням сум його зобов'язань (боргів).

7. Визначення вартості бізнесу за методом додаткових доходів - це:

а) вартість бізнесу дорівнює теперішній вартості майбутніх грошових потоків від його використання, що можуть бути капіталізовані учасниками (власниками);

б) вартість бізнесу визнається рівною різниці між активами та пасивами фірми;

в) вартість бізнесу визначається шляхом урегулювання балансу підприємства та оцінки можливостей отримання доходів від його використання;

г) вартість бізнесу визначається шляхом підсумування реальної вартості всіх компонентів цілісного майнового комплексу підприємства з вирахуванням сум його зобов'язань (боргів).

8. Визначення вартості бізнесу за методом галузевих співвідношень - це:

а) вартість бізнесу визначається на основі цінних показників та інших якісних (чи фінансових) співвідношень, характерних для даної сфери господарювання;

б) вартість бізнесу визначається шляхом множення суми інвестованого капіталу на ставку економічної рентабельності, яка дорівнює різниці між рентабельністю інвестованого капіталу та середньозваженими витратами на його залучення та використання;

в) вартість бізнесу дорівнює сумі коштів, яка може бути реально отримана при його ліквідації (продажу), або сумі ліквідаційних вартостей усіх видів майна підприємства.

г) вартість бізнесу визначається шляхом підсумування реальної вартості всіх компонентів цілісного майнового комплексу підприємства з вирахуванням сум його зобов'язань (боргів).

9. Визначення вартості бізнесу за методом ліквідаційної вартості - це:

а) вартість бізнесу дорівнює різниці між ринковою вартістю всіх активів підприємства та ринковою вартістю всіх його пасивів (зобов'язань) у по-елементному розрізі;

б) вартість бізнесу дорівнює сумі коштів, яка може бути реально отримана при його ліквідації (продажу); або сумі ліквідаційних вартостей усіх видів майна підприємства;

в) вартість бізнесу дорівнює теперішній вартості грошових потоків, генерованих кожним його компонентом, з урахуванням відмінностей у рівнях дисконтів;

г) вартість бізнесу оцінюється на основі визначених коефіцієнтів, що відтворюють суттєві характеристики аналогічних об'єктів, представлених на ринку.

10. Визначення вартості бізнесу за методом мультиплікаторів — це:

а) вартість бізнесу визначається шляхом підрахування вартості створення ідентичного цілісного майнового комплексу в поточних цінах, який має аналогічну корисність для власників, але сформований відповідно до сучасних стандартів та вимог;

б) вартість бізнесу оцінюється на основі визначених коефіцієнтів, що відтворюють суттєві характеристики аналогічних об'єктів, представлених на ринку;

в) вартість бізнесу визначається шляхом урегулювання балансу підприємства та оцінки можливостей отримання доходів від його використання.

г) вартість бізнесу визначається шляхом підсумування реальної вартості всіх компонентів цілісного майнового комплексу підприємства з вирахуванням сум його зобов'язань (боргів).

Практичне завдання 1

У звітному періоді підприємство придбало сировини на суму 169 тис. грн і обладнання на суму 120 тис. грн. У виробництво протягом звітного періоду було видано сировини на суму 140 тис. грн. Обладнання введено в експлуатацію і по ньому нараховано амортизацію в розмірі 21 тис. грн. Визначити закінчені витрати звітного періоду.

Практичне завдання 2

Обчислити беззбитковий обсяг виробництва продукції за такими даними: виробнича потужність підприємства — 500 тис. од. продукції; чиста виручка від реалізації продукції — 7000 тис. грн; постійні витрати — 2800 тис. грн, змінні на виробництво 500 тис. од. продукції — 3050 тис. грн.

Практичне завдання 3

Аудиторсько-консалтингова фірма завоювала міцні позиції на ринку. Розмір виручки з реалізації аудиторських послуг фірми в звітному році склав 7,65 млн. грн., послуг із оцінки – 5,1 млн. грн. на рік. При цьому дослідження ринку виявило можливість реалізувати послуги аудиторів на 25 % вище середньоринкових цін на аналогічні послуги, а оцінювачів – на 10 % вище середньоринкових цін.

Розрахувати вартість бренду (найменування + товарний знак) на початок планового року, якщо передбачається, що цінова перевага збережеться 3 роки, а ставка дисконту – 10 % (фактор поточної вартості анuitету – 2,4869).

Теми рефератів

1. Принципи визначення потенціалу розвитку певного об'єкту;
2. Групування об'єктів оцінки та діагностики залежно від мети аналізу;
3. Стратегія розвитку об'єкта;
4. Оптимізація співвідношення елементів структури потенціалу;
5. Розробка заходів створення або використання потенціалу розвитку.

**Питання до іспиту
з дисципліни «Потенціал і розвиток підприємства»**

1. Природа категорії «потенціал» та історія її виникнення.
2. Методичні підходи до визначення сутності потенціалу підприємства.
3. Різновиди структуризації елементів, що формують потенціал підприємства.
4. Закономірності формування та розвитку потенціалу підприємства.
5. Структурно-функціональні характеристики потенціалу сучасних підприємств.
6. Взаємозв'язок структурних елементів потенціалу підприємства.
7. Які фактори зумовлюють вибір місця розташування підприємства?
8. Які особливості формування потенціалу підприємств можна віднести до галузевих?
9. Сучасний моніторинг рівня конкурентоспроможності потенціалу вітчизняних підприємств.
10. Математичні та логістичні методи оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства.
11. Різноманіття матричних методів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства.
12. Експрес-діагностика рівня конкурентоспроможності потенціалу підприємства.
13. Шляхи підвищення конкурентоспроможності потенціалу підприємства.
14. Чому в оціночній діяльності використовуються різні модифікації вартості нерухомості?
15. Як теоретично обґрунтувати алгоритм формування вартості потенціалу підприємства?
16. Чи існує універсальна модель оцінки потенціалу підприємства та його складових елементів?
17. Взаємодія яких факторів визначає вибір найліпшого й найефективнішого варіанта використання потенціалу підприємства?
18. Порівняльна характеристика методичних підходів до оцінки потенціалу підприємства.
19. Кошторисна основа методів витратного підходу.
20. Вплив зносу на вартість об'єкта.
21. Різновиди та сфера використання мультиплікаторів.
22. Методологія визначення норми відшкодування.
23. Роль, місце і значення земельних ділянок, об'єктів нерухомості у виробничому процесі підприємств (організацій) різних сфер діяльності.

24. Нормативно-правове поле та сучасна практика господарської оцінки земельних ділянок підприємств України.
25. Основні фактори, які визначають вартість земельних ділянок сучасних підприємств.
26. Механізми відведення та оренди земельних ділянок на регіональному рівні.
27. Міжнародні підходи до вирішення проблеми ідентифікації об'єкта оцінки при визначенні вартості машин та обладнання.
28. Формування моделі оцінки техніко-технологічного потенціалу сучасних вітчизняних підприємств.
29. Переваги та недоліки одиничної, групової та системної оцінки вартості машин та обладнання.
30. Методи визначення ефективного строку служби машин та обладнання.
31. Можливі способи запобігання знеціненню машин та обладнання.
32. Взаємозв'язок понять «інтелектуальна власність», «нематеріальні ресурси» та «нематеріальні активи».
33. Формування та оцінка ефективності функціонування інформаційної системи підприємства.
34. Управління інтелектуальною власністю підприємства.
35. Визначення вартості ноу-хау та інших видів нетрадиційних видів нематеріальних активів підприємства.
36. Становлення та розвиток економічної категорії «трудоий потенціал».
37. Вітчизняні методики оцінки трудового потенціалу персоналу підприємства та сфери їх застосування.
38. Вплив системи мотивації на величину трудового потенціалу підприємства.
39. Використання сучасних моделей корисності при оцінці трудового потенціалу співробітників підприємства.
40. Які Ви знаєте аналітичні технології структуризації бізнесу для цілей оцінки його вартості?
41. Які існують особливості створення цільових систем показників підприємств різних сфер діяльності?
42. Сучасні альтернативні підходи до оцінки вартості гудвілу підприємства: їх переваги та недоліки.
43. Використання вітчизняної звітності підприємств у якості інформаційної бази оцінки вартості бізнесу: проблеми та рішення.

Рекомендована література

Базова

1. Андрєєва Г.І. Економічний аналіз: [Навч.-метод. Посібник]. Київ: «Знання», 2008. 263 с.
2. Бачевський Б.Є., Заблодська І.В., Решетняк О.О. Потенціал і розвиток підприємства: Навч. посібник. – К., «Центр учбової літератури», 2009. – 321 с.
3. Громова А. Є. Фінансовий потенціал як основа формування прибутку підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2017. № 5. С. 190–196.
4. Гуменюк О. С. Фінансовий потенціал як складова ендогенного потенціалу інноваційного розвитку економіки. *Фінансовий простір*. 2013. № 3. С. 31–37.
5. Должанський І. З., Загорна Т. О., Удалих О. О. та ін. Управління потенціалом підприємства : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 362 с.
6. Іванов В.Б., Кохась О.М., Хмелевський С.М. Потенціал підприємства: Науково-метод. Посіб. – К.Кондор, 2009. – 300 с.
7. Кулинич Л.В. Трудовий потенціал: сутність та склад. *Економічний простір*. 2013. № 50. С. 98–104
8. Куцик П.О., Дрогобицький І.М., Плиса З.П., Скоп Х.І. Облікова концепція управління вартістю нематеріальних активів підприємства: монографія. Львів: Растр-7, 2016. 268 с
9. Розвиток фінансового потенціалу суб'єктів господарювання як основа досягнення фінансово-економічної безпеки : колективна монографія / Кол. авт.; за ред. В. В. Глуценка. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. 384 с.
10. Толпежніков Р. О. *Сутність та методика оцінювання фінансового потенціалу підприємства*. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2013. Вип. 2. Т. 1. С. 277–282.
11. Федонін О. С. Рєпіна І. М., Олексюк О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2006. 316 с.
12. Чухрай Н. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення. Монографія. Львів: Вид.Нац.університету “Львівська політехніка”, 2007. 316 с.

Допоміжна

1. Бродська І. Аналітична модель інтегральної оцінки вартості підприємства. *Економіка АПК*. 2008. № 6. С. 94-101.
2. Буряченко А. Є. Фінансовий потенціал регіонального розвитку : монографія. Київ : КНЕУ, 2013. 342 с.
3. Квасницька Р. С. Теоретичні основи поняття «потенціал інституту фінансового ринку». *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. № 1 (42). С. 149–151
4. Лепетан І. Нематеріальні активи та інтелектуальний капітал. *Економіка АПК*. 2007. № 9. С. 83-87.

5. Тулай О. І. Фінансовий потенціал держави у стимулюванні сталого людського розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 2. С. 79–86.

6. Турчак В. В., Чижинська С. Д. Методика оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах господарювання. *Молодий вчений*. 2014. № 8. С. 49–52.

14. Інформаційні ресурси

7. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://www.rada.gov.ua>

8. Офіційний сайт Державної служби інтелектуальної власності України. URL: <http://sips.gov.ua>

9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

10. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <http://www.nssmc.gov.ua>